

*Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика :
Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Київ, 24-25 лютого 2017 р.) / ГО Інститут інноваційної освіти»;
Науково-учбовий центр прикладної інформатики НАН України. –
К. : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. – С. 57–61.*

Гуманітарні науки (Філологія)

І. Є. БОЙЦУН,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ХУДОЖНІЙ СВІТ ПОВІСТІ «ТАЄМНЕ ТОВАРИСТВО БОЯГУЗІВ, АБО ЗАСІБ ВІД ПЕРЕЛЯКУ № 9» ЛЕСІ ВОРОНИНИ

Сучасна українська література для дітей та юнацтва представлена творами різних жанрів, розрахована на читача, який перебуває в кіберінформативному просторі. Письменники, чиї твори спрямовані передусім на дитячу аудиторію, повинні зважати на специфіку сприйняття художніх текстів цією категорією реципієнтів. Останнім часом активно працюють в сфері літератури для дітей та юнацтва сучасні автори: Сергій Гридін, Андрій Бачинський, Андрій Кокотюха, Олесь Ільченко, Леся Воронина, Іван Будз, Олександр Дерманський, Олександр Есаулов, Марина Павленко, Анатолій Птіцин та інші.

Зважаючи на зміни пріоритетів у вихованні члена суспільства, здатного саморозвиватися й самовдосконалюватися протягом життя, було відкориговано шкільні програми з української літератури. Учням пропонуються для вивчення твори сучасних письменників, серед яких привертає увагу повість «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9» Лесі Воронини.

Метою дослідження є розкрити художній світ повісті «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9» Лесі Воронини.

Сюжет твору нескладний: Клим Джура потерпає від переслідувань ровесника Сашка Смика на прізвисько Кактус. Протистояння між ними триває від перших дитячих зустрічей, але останнім часом Сашко став значно дужчим. Оповідь у повісті подається від імені Кліма, який намагається зрозуміти, що відбувається, яким чином знайти вихід з цієї ситуації. Діалоги і внутрішні монологи в тексті органічно поєднуються. На героя чекають карколомні пригоди, небезпека, переслідування інопланетними жабами, подорожі в часі. Коли Клим з гідністю пройшов усі випробування ТТБ (Таємне Товариство Боягузів), несподівано для себе зміг дати відсіч Кактусові, переборовши страх. У сюжеті повісті відбувається моделювання бажаного для героя розвитку подій, що також властиве сучасним творам: «Художній світ у цих творах є більше моделлю бажань стосовно актуальної дійсності, ніж моделлю самої дійсності» [1, с. 195].

Власне, сюжет повісті присвячений показу процесу дорослішання героя. Подібні перипетії сюжету є однією з основних ознак сучасної літератури для дітей. Дослідниця У. Баран констатує: «...суть сучасної ідеології наративного дискурсу в літературі для дітей та юнацтва – в ініціації зростаючої людини» [2, с. 12].

Дитина живе у постійному страху: страх залишитися самотнім, страх бути покараним, страх стати посміховиськом, страх зробити не те тощо. Саме тому головною ідеєю повісті є потреба побороти свої страхи, інакше ризикуєш стати рабом. У творі це інтерпретується як інфікування людей вірусом страху інопланетянами з метою перетворення їх на рабів на плантаціях по вирощуванню комах: «Цивілізація блакитних жаб – найвеличніша цивілізація Всесвіту! Ми нездоланні! Люди стануть нашими рабами й працюватимуть на мушиних фермах – вирощуватимуть комах-бройлерів. Ми експортуватимемо чудові комашині консерви в кожен куточок галактики!» [3, с. 91].

Клим зауважив, що оточуючі його люди поводять себе дивно: «...усі, хто мене оточував, мали надзвичайно дивний вигляд. Вони рухалися, ніби у

сповільненій зйомці. І вирази обличчя в усіх були схожі – наче на них надягли гумові маски з наклеєними усмішками. Але сміху не було чути. Власне, люди майже не розмовляли» [3, с. 45]. Бабуся Кліма винайшла машину часу й побачила, на яку небезпеку наражаються люди в майбутньому, і вирішила допомогти, створивши Товариство Таємних Боягузів, метою якого було врятувати людство, створити протитруту від страху. Членами товариства стали також батьки Кліма, хлопці на прізвиська Жук і Заєць. Як не дивно, заразитися цим вірусом у першу чергу можуть хоробрі: «Вірус страху найперше вражає хоробрих. У них зовсім немає імунітету. А нам, тим, хто звик боятися, все життя треба боротися з власним переляком. Тому в кожного боягуза є свої засоби подолання страху...» [3, с. 38].

Кліма спочатку перевіряють на здатність побороти страх: він повинен разом із хлопцями в костюмі блазня біля будівлі банку співати пісню про байбачка, потім потрапити до приміщення банку, щоб знайти штаб-квартиру інопланетян, і вийти звідти неушкодженим. Це своєрідний квест, який повинен пройти герой, щоб здобути перемогу. На думку дослідниці Л. Овдійчук, у сучасних творах для дітей та юнацтва саме квест набуває поширення: «Це своєрідний квест (у літературі фентезі – це особливий вид сюжету, опис шляху героя), подорож, шлях як мандри у часопросторі з благородною метою: допомогти іншим й одночасно – це дорога до себе (шлях у собі) внутрішньо змінених» [4].

Читач спостерігає за процесом внутрішньої боротьби зі страхом Кліма. Хлопець дещо комплексує через те, що грає на скрипці, проте в ТТБ отримує прізвисько Музикант. І він не відчуває через це незручностей, бо хлопці спокійно ставляться до прізвисьок Жук і Заєць.

Клим сприймає події як сторонній глядач: «... я зовсім не злякався. Почувався так, ніби дивлюсь кіно, а все, що зі мною відбувається, це якась комп'ютерна гра. Варто натиснути на кнопку – і все закінчиться» [3, с. 8]. Саме тому він порівнює Сашка Смика з Карабасом Барабасом з фільму

«Пригоди Буратіно». Асоціації з цим персонажем цілком обґрунтовані: поряд із Кактусом Клим почувається так, як беззахисні ляльки перед власником театру. Проте одразу виникає думка й про можливий розвиток подій: ляльки здобувають перемогу над своїм мучителем.

У повісті наявний прийом кіномонтажу: невеликі епізоди-сцени, швидка раптова зміна місця подій (декорацій), насиченість кольорів, увага до деталей. Текст розрахований на читача з певним рівнем знань, оскільки «роль читача полягає в ідентифікуванні інтерпретативних парадигм, які залучаються до взаємодії з текстом, і в розгляданні його в його динамічній, багатолікій, туманній і голографічній формі в контекстах семіотичного простору, які уможливають його рухливість. Тільки в цьому сенсі можна говорити про здійснення можливостей, які відкриває текст» [5, с. 159]. Роздуми Кліма про можливість розіграшу, привчають його не боятися бути смішним: «Може, це чергова серія «Прихованої камери» і зараз звідкись із-за рогу вискочить дядько і з ідіотським реготом повідомить: - Увага, усміхніться, вас знімають прихованою камерою!» [3, с. 11]. Завдяки ТТБ хлопчик приймає рішення: «Раптом я зрозумів, що в глибині душі у мене жила божевільна мрія: а що як і справді я позбудуся цього огидного страху, що переслідує мене скрізь?» [3, с. 30].

Художній світ повісті розрахований на читача з багатим внутрішнім світом. На цій особливості даної літературознавчої категорії наголошував літературознавець Г. Клочек: «Художній світ – фундаментально змістовий засіб, феномен, утворений подвійною інтенціональністю, витворений інтенцією митця, скоригований у процесі сприймання інтенцією реципієнта» [6, с. 14].

Діти сприймають навколишній світ через образи, які внаслідок сильних емоційних потрясінь набувають гротескності: «Морди у потвор були сині, а банькаті очі світилися червоною барвою» [3, с. 34]; «Земля мала дивний іржаво-коричневий колір, її вкривали глибокі тріщини. Ніби щойно прокотився страшний смерч, вбивши навколо все живе» [3, с. 41].

Зважаючи на вік читача письменниця, уводить до тексту не лише ігровий елемент, а й несподівані вирішення проблем, що набувають комедійного забарвлення. Бабуся Соломія нікому не дозволяла доглядати квіти, працювати на городі на дачі. Виявляється, що в горщику з калачиками схований ключ від машини часу – старенького жовтого «Запорожця», інструкції Климівона вона повідомляє через спортивний свисток, а вхід до бази ТТБ знаходиться на городі на дачі під кущем з помідорами (до речі, пластмасовими).

Рідні допомагають Климу побороти страхи. Виявляється, що в роду Джур були характерники, тому їм підвладні стихії, все живе. Батько, граючи на старовинному козацькому інструменті – дрибні, приваблює комах, яких обожнювали прибульці. Бабуся Соломія розробила ліки від страху: «Я винайшла універсальні ліки від переляку – вони блокують вірус страху. Це спеціальний сорт квітів, пилок яких знищує отруту, яку принесли з собою синьоморди. А крім того, цей пилок робить синьомордів безпорадними. Ти ж знаєш, все у світі пов'язано між собою. Синьоморд, що втратив свою лють і жорстокість, перетворюється на звичайну банькату ропуху» [3, с. 117].

Леся Воронина в одному з інтерв'ю розкрила ідейний задум повісті «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9»: «Мені здається, що найгірші вчинки людина робить під впливом страху. Наше суспільство ніби й справді заражене вірусом страху, і я дуже хочу, щоб ми його позбулися. Щоб ми не привчали своїх дітей змалечку пристосовуватися й озиратися на всі боки, втягнувши голову у плечі. Отож, герої моєї пригодницько-фантастичної повісті, потрапляючи у небезпечні, а часом і неймовірні ситуації, вчаться долати переляк і перемагати власну слабкодухість, рятуючи інших» [7].

Клим Джура зміг побороти свій страх і прийшов до висновку: «Боягуз, котрий перемаг свій страх, – найсильніша людина у світі!» [3, с. 116]. Зникають і гротескні прибульці, які під дією ліків перетворилися на звичайних жабок і знайшли застосування в господарстві: «Подумала, а чого

ж їх не використати на хазяйстві? Оно скільки мух розвелось. Хай ловлять. Та й кумкатимуть вечорами. Нагадуватимуть про нашу пригоду» [3, с. 118].

Таким чином, у художньому просторі повісті «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9» Лесі Воронини представлено світ дитини-героя Кліма Джури, який веде боротьбу з власним страхом. Процес боротьби перетворюється на своєрідний квест, у якому герой повинен врятувати Землю від інопланетних жаб. Хлопчику допомагають рідні і друзі. Сюжет твору містить алюзії на фільми, телепередачі, комічні ситуації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Роснер Катажина Художній світ і пізнавальна функція літературного твору / Катажина Роснер // Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина XX – початок XXI ст. / Упоряд. Б. Бакули; За заг. ред. В. Моренця; Пер. з польськ. С. Яковенка. – К. : Вид. дім Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 172-197.

2. Баран У. С. Дитяча та підліткова література: процеси ідеологічної та естетичної канонізації-деканонізації / У. С. Баран // Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва «Література. Діти. Час». – Вип. VI : Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Українська література для і про дітей: історичні здобутки й тенденції розвитку» (11 жовтня 2016 року). – Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка», 2016. – С. 8-16.

3. Воронина Леся Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9 / Леся Воронина. – Харків : Фоліо; Вінниця : Теза, 2011. – 128 с.

4. Овдійчук Л. М. Жанри та стильові особливості сучасної прози для дітей / Л. М. Овдійчук // Ключ [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/305>

5. Каляга Войцех Туманності тексту / Войцех Каляга // Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина XX – початок XXI ст. / Упоряд.

Б. Бакули; За заг. ред. В. Моренця; Пер. з польськ. С. Яковенка. – К. : Вид. дім Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 141–171.

6. Клочек Григорій «Художній світ» як категоріальне поняття / Григорій Клочек // Слово і час. – 2007. – № 9. – С. 3-14.

7. Ніцой Лариса Леся Воронина: «Дітей обманювати не можна» // Літакцент. – 2010. – 16 червня [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://litakcent.com/2010/06/16/lesja-voronyna-ditej-obmanjuvaty-ne-mozhna/>